

ПЛАН ЗАНЯТТЯ № 3

Вид заняття: семінар.

Тип заняття: семінар класичний.

Тема: Основи філософського вчення про розвиток.

Мета заняття навчальна: розглянути зміст і форму як діалектичні поняття;

виховна: виховувати студентів у дусі гармонійного поєднання національних і загальнолюдських цінностей;

розвивальна: сприяти розвитку у студентів вміння використовувати у конкретних випадках основні ознаки наукового та філософського визнання реального існування чогось.

Методи: доповідь, диспут.

Матеріально-технічне забезпечення: зошити, підручники, дошка.

Література: основна:

1. Аблєєв С. Філософія в схемах і таблицях. – М., Вища школа, 2004.
2. Андрущенко В. Історія соціальної філософії. – К., Тандем, 2000.
3. Арутюнов В. Філософія (навч-метод. посібник для самостійного вивчення). – К., КНЕУ, 2001.
4. Бичко І. Філософія: курс лекцій. – К., 2003.
5. Бичко А. Історія філософії. Підручник. – К., Либідь, 2001.
6. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2000.
7. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 1999.
8. Огнев'юк В., Утюж І. Філософія. Історія філософії. – К.: Грамота, 2010.

Додаткова:

1. Горlach М. Філософія: підручник. – Харків, 2000.
2. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2001.
3. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
4. Надольний І. Філософія: посібник. – К., 2004.

5. Петрушенко В. Основи філософських знань. Посібник. – К., Новий світ, 2003.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.
7. Щерба С. Філософія: короткий виклад. Навчальний посібник. – К., Кондор, 2004.

Структура заняття

I. Організаційна частина.

II. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань. (3 хв.)

III. Актуалізація опорних знань. (3 хв.)

Для сучасної людини, яка вступає в еру інформаційної цивілізації, уявлення про швидкоплинність процесів, що відбуваються у світі, є невід'ємним для її світогляду. Але створити цілісний теоретичний образ багатомірного світу, який постійно розвивається, - завдання складне і трудомістке. Це завдання філософи вирішували близько двох з половиною тисячоліть, у ході яких формувалась і крок за кроком детально розроблялась філософія розвитку, що дістала назву діалектики.

IV. План заняття.

1. Діалектика і взаємозв'язок речей в об'єктивній дійсності. (20 хв.)

Слово «діалектика» (від грец. *Dialektike* – мистецтво вести бесіду) має багато спільного зі словом «діалог» (від грец. *dialogos* – розмова між двома або кількома особами). Спочатку діалектику розуміли як мистецтво вести дискусію, маючи на увазі дискусію, спрямовану на взаємозацікавлене обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом протиборства думок, поглядів. Вважалося, що діалектик – це людина, яка вміє запитувати й відповідати.

Потім стародавні мислителі помітили, що суперечність і мінливість має місце не тільки в думках, але й у реальному бутті. Одним із першовідкривачів цього був Геракліт з Ефеса. Світ уявлявся йому в образі «живого вогню» або потоку річки, в яку неможливо «увійти двічі». У рухомому світі з часом все втрачає колишні риси, переходить у свою

протилежність: вологе висихає, а сухе стає вологим, переходить одне в одне холодне й гаряче, живе і мертво. У цих думках сформульовані основи діалектики в сучасному її розумінні. Тому вважають, що історично першою формою діалектики є стихійна діалектика стародавніх філософів - наївна діалектика буття й пізнання без проникнення в сутність процесів.

В епоху Середньовіччя діалектика була витіснена метафізикою, перетворилася на софістику і схоластику, які активно використовувались панівними верствами для насадження і закріплення у свідомості людей релігійного світогляду.

Повернення до діалектики з елементами метафізики було здійснено у філософії Нового часу (Рене Декарт, Бенедикт Спіноза, Дені Дідро та ін.). Проте найбільш ґрунтовно концепція діалектики була сформульована в німецькій класичній філософії Гегелем. Її називають другою формою діалектики.

2. Філософські категорії, що відображають взаємозв'язок двох сторін.
(25 хв.)

Філософські категорії, що відображають взаємозв'язок двох сторін: природної і соціальної реальності певним чином впорядкованої сукупності елементів і процесів, створюючих предмет і явища, тобто змісту, і способи його існування і вираження цього змісту, його різних модифікацій, тобто форма.

Взаємовідношення змісту і форми типовий випадок взаємовідношення діалектичних протилежностей, що характеризують як єдністю змісту і форми, так і протиріччями і конфліктами між ними.

Гегель вперше уявив світ як процес загального розвитку від нижчого до вищого, вказав на джерело розвитку – боротьбу протилежностей, сформулював основні закони та категорії діалектики. Проте діалектика Гегеля мала ідеалістичний характер. Моделлю гегелівської діалектики була не об'єктивна реальність, а її мислення, в якому вона знаходила своє відображення. Діалектика Гегеля створила передумови для виникнення

наступної форми діалектики, в якій німецькі філософи Карл Маркс та Фрідріх Енгельс спробували зробити новий крок – поєднати матеріалізм з діалектичною логікою. Внаслідок цього в другій половині XIX ст. з'явилася третя історична форма діалектики, що об'єктивно зумовлювалося розвитком наукового пізнання. До 40-х років XIX ст. були зроблені нові відкриття в різних галузях науки, що дали природничо-наукове обґрунтування діалектико-матеріалістичного погляду на природу. Серед них: відкриття закону збереження та перетворення енергії у фізиці, який обґрунтував взаємозв'язок багатоманітних форм руху матерії; створення клітинної теорії - у біології, що розкрила структурну єдність всієї живої природи (як рослинного, так і тваринного світу), а також еволюційна теорія Дарвіна, яка обґрунтувала ідею розвитку стосовно всієї живої природи. За цих умов матеріалістична діалектика виявилась формою філософського мислення, найбільш адекватною до науки, являючи собою аналог самої дійсності, тобто даючи змогу мислити і пізнавати її відповідно до неї самої.

Останніми роками деякі дослідники, характеризуючи діалектику Гегеля і матеріалістичну діалектику як класичну, виділяють некласичну форму діалектики. У сучасній західній філософії найбільш характерні елементи вказаної форми діалектики виявляються у властивому їй герменевтичному способі філософствування. Проте тут діалектичний метод застосовується, перш за все, для виявлення сенсу за допомогою інтерпретації (П. Рікер), а також для ситуативного аналізу об'єкта, що пізнається.

Відзначимо характерні особливості класичної діалектики.

По-перше, класична діалектика є таким способом розуміння світу, при якому дійсність осмислюється як така, що перебуває у взаємозв'язках, взаємообумовленості і в постійній зміні.

По-друге, діалектика визнає існування діалектики об'єктивної та суб'єктивної. Об'єктивна діалектика – це взаємозв'язок та розвиток природних і соціальних явищ. Вона існує незалежно від суб'єкта, від людини

та людства. Суб'єктивна діалектика – це діалектика мислення суб'єкта і пізнання ним об'єктивного світу.

По-третє, внутрішній зміст, логічний каркас діалектики як науки створюють її принципи, закони і категорії. Діалектика визначається як система принципів, законів і категорій, що у своїй сукупності відображає цілісність об'єктивного світу та його пізнання в безперервній зміні й розвитку. При цьому під принципами розуміють загальні й універсальні, основоположні ідеї, настанови, критерії, які визначають сенс і роль всіх інших елементів у системі.

По-четверте, діалектика як наукова система виконує три головних завдання. Засновуючись на аналізі і природи, і суспільства, вона виступає як діалектика буття і є загальною теорією розвитку (онтологією). Діалектика, застосована до логічного мислення, його законів і форм, виступає як діалектична логіка (теорія методу). Будучи спрямованою на аналіз процесу пізнання, його законів, вона виступає ще і як теорія пізнання (гносеологія).

Нарешті, по-п'яте, особливістю діалектики є те, що вона виконує роль як теорії, так і методології. На підставі змісту законів і категорій діалектики і закономірностей функціонування та розвитку процесу пізнання формуються відповідні вимоги до мислячого суб'єкта в його орієнтації у пізнавальній діяльності, а також відповідні норми, правила, яких він змушений дотримуватись у питаннях пізнання і практичного перетворення дійсності.

3. «Зміст» і «форма» – поняття діалектичні. (25 хв.)

Єдність змісту і форми відносна, перехідна, в ході розвитку неминуче виникають конфлікти і протиріччя між ними. У результаті з'являється невідповідність між змістом і формою, яке зрештою дозволяється скиненням старою і виникненням нової форми. Виникнення, розвиток подолання протиріч між змістом і формою, боротьба змісту і форми важливий компонент діалектичної теорії розвитку.

Поняття форми в філософії Арістотеля мислилось і застосовувалось в постійному співвідношенні з протилежним поняттям, яке означало те, що

підлягає оформленню, упорядкуванню. Арістотель «антиподом» форми мислив матерію, Гегель – зміст. Форма, починаючи з Арістотеля, розумілась як організуючий фактор буття. Оформленість протиставлялася безформеному та пов'язувалась з організованістю, стійкістю, упорядкованістю. Арістотелю форма уявлялась активною силою, яка організовує пасивну матерію. За Арістотелем, буття стає доступним раціональному пізнанню, тому що воно оформлене, організоване.

Гегель також пов'язував з поняттям форми визначеність предмета. Категорії форми і змісту були призначені у Гегеля для досягнення різноманітності буття. Він обґрунтував нерозривний діалектичний зв'язок форми і змісту. Думки Гегеля про діалектичну єдність, взаємодію форми і змісту, про гнучкість, відносності цих понять ввійшли і в навчання матеріалістичної діалектики.

Під змістом розуміють сукупність різних елементів та їх взаємодій, які визначають основний тип, характер того чи іншого предмета, явища, процесу. Форма – принцип упорядкованості, спосіб існування того чи іншого змісту.

«Зміст» і «форма» – поняття діалектичні. Вони виражають різні, але нерозривно пов'язані аспекти одного і того ж предмета: зміст оформлений, а форма змістовна, як пояснював Гегель. Маркс и Енгельс після Гегеля мислили форму не просто як щось зовнішнє, поверхнєве, але і як фактор внутрішньої організації того чи іншого явища, процесу. Варіанти динамічних співвідношень форми і змісту різноманітні.

V. Контроль рівня знань студентів.

(15 хв.)

1. Дайте означення діалектики як вчення про розвиток.
2. Що відрізняє категорії діалектики з-поміж інших філософських категорій?
3. В чому проявляється взаємовідношення змісту і форми.
4. Розкрийте поняття форми у філософії Арістотеля.
5. З чим пов'язував поняття форми Гегель?

6. Що розуміють під змістом?

7. Які аспекти виражають «зміст і форма»?

VI. Підведення підсумків.

(4 хв.)

Таким чином, діалектика в сучасному розумінні це: а) об'єктивний процес розвитку явищ на підставі взаємодії притаманних їм суперечностей; б) філософська наука про універсальні закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення; метод пізнання і перетворення світу. Знання загальних законів розвитку, які надає діалектика, створює можливість розібратися в минулому, правильно зрозуміти процеси, що відбуваються в наш час, передбачити майбутнє.